

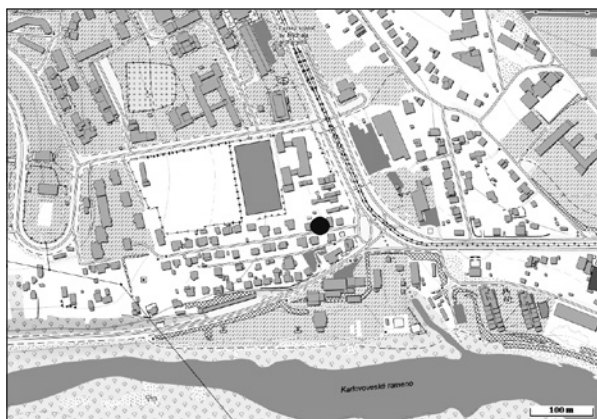
SÍDLISKOVÝ OBJEKT S VČASNOSLOVANSKOU KERAMIKOU Z BRATISLAVY-KARLOVEJ VSI

ZDENĚK FARKAŠ – VLADIMÍR TURČAN

Settlement Feature with Early Slavic Ceramics in Bratislava-Karlova Ves. During the archaeological exploration was uncovered settlement pit in Bratislava-Karlova Ves. The structure can be interpreted as household structure or grain pit. It contained a vessel from the 7th–8th c. This is the first finding of early Slavic ceramics in the central part of the Bratislava gate.

Keywords: Slovakia, Early Slavic Period, sunken house.

Pri kladení plynových rozvodov k rodinným domom v Bratislave, časti Karlova Ves, ulica Na Rivière (obr. 1), v roku 1992 prešli výkopy pre potrubie pred domami č. 1 až 7 (obr. 2) nerovnomerne hrubú kultúrnu vrstvu (kolísala v rozmedzí 10–45 cm), ktorá obsahovala niekoľko zlomkov keramiky z obdobia ludanickej skupiny až skupiny Bajč-Retz z obdobia záveru starého eneolitu a keramický materiál velatickej kultúry mladšej doby bronzovej.

Obr. 1. Bratislava-Karlova Ves. Poloha lokality (podkladová mapa <https://zbgis.skgeodesy.sk/>).

Pred vstupom do garáže domu č. 3 sa v profile rýsoval zásah do staršej kultúrnej vrstvy, obsahujúci črepy z včasnოსlovenského obdobia. Zachytený povrch objektu prekryvala približne 20 cm hrubá vrstva štetovania vtedy len makadamom pokrytej komunikácie.

Miesto nálezů leží pri vrstevnici 146 m n. m., v spodnej tretine mierneho, na východ skloneného svahu, ktorý pôvodne klesal k meandrujúcemu toku Suchej Vydrice (tiež Karloveský alebo Čierny potok). Geologické podložie svahu tvoria deluviálne sedimenty, gravitačne resedimentované, piesčité a piesčito-hlinité štrky svahovín.¹ Na tie pôvodne nasadali kambizeme modálne (kultizemné), nasýtené až kyslé.² Tieto sú v súčasnosti porušené kultiváciou pôdy, navážkami, stavbou komunikácie a kladením inžinierskych sietí.

Širšie okolie náleziska nad vyústením potoka do dunajského ramena bolo osídlené najneskôr od obdobia ludanickej skupiny (Pichlerová 1960, 328; 1967, 10), pričom v zaniknutom koryte pôvodného vodného toku, smerujúceho od Líščieho údolia k Dunaju, bolo v naplaveninách doložené pomerne intenzívne osídlenie jeho povodia od neolitických a eneolitických stupňov lengyelskej kultúry cez obdobie stredodunajskej mohylovej kultúry až po velatickú kultúru. Pozornosť si zaslúži aj tenkostenná, akoby hrobová keramika kalenderberskej kultúry a mimoriadne početné nálezy z obdobia neskorej doby laténskej (Farkaš/Zachar 1991, 33), najskôr zo sídliska, doloženého aj porušeným objektom na dnešnej ulici Nad Dunajom (Farkaš/Lesák/Turčan 1993, 38), na skalnom ostrohu nad inundáciou rieky.

OPIS OBJEKTU A NÁLEZOV

Objekt 1/92

Objekt sa rýsoval v severnom profile výkopu pod cca 40–50 cm hrubou vrstvou asfaltu, kamenného

¹ <https://apl.geology.sk/gm50js/> [31. 1. 2022]

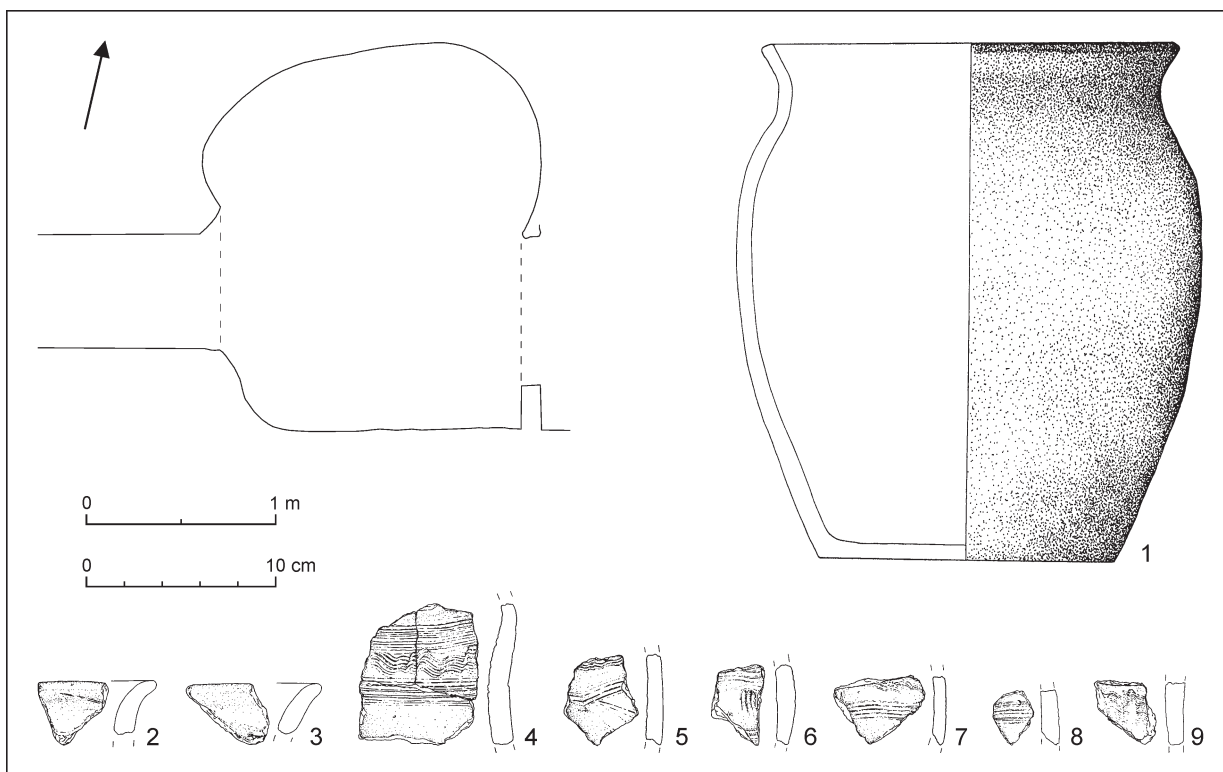
² <http://www.podnemapy.sk/default.aspx> [31. 1. 2022]

Obr. 2. Bratislava-Karlova Ves. Ulica Na Riviére počas výskumu (foto Z. Farkaš).

Obr. 3. Bratislava-Karlova Ves. Objekt 1/92. Pohľad z východu (foto Z. Farkaš).

Obr. 4. Bratislava-Karlova Ves. Objekt 1/92. 1–9 – keramika (archív SNM – AM).

štetu a popola (obr. 3; 4). Bol zapustený do staršej tmavohnedej kultúrnej vrstvy, od ktorej sa odlišoval čiernou výplňou, pri okraji prestúpenou drobnými kamienkami, predovšetkým riečnymi okruhliakmi a zvieracími kosťami. V spodnej vrstve výplne, hrubej 30–40 cm, sa zistila voľne uložená kumulácia kameňov. Črepový materiál sa koncentroval v spodných dvoch tretinách zásypu, pričom väčšie fragmenty ležali pri dne.

Južná a východná časť objektu boli zničené výkopom ryhy pre plynové potrubie.

Podľa zachovanej zahlbenej časti išlo pravdepodobne o jamu kruhového alebo oválneho pôdorysu s lavórovite profilovanými stenami a rovným dnom. Stopy po stĺpovej konštrukcii neboli zistené ani v interiéri, ani pri vonkajších stranách stien.

Rozmery: 100 × 180 cm, hl. od úrovne zistenia 44 cm.

Nálezy

Z výplne objektu sa podarilo vyzdvihnúť 96 zlomkov keramiky, 29 zlomkov zvieracích kostí a dve drobné hrušky mazanice.

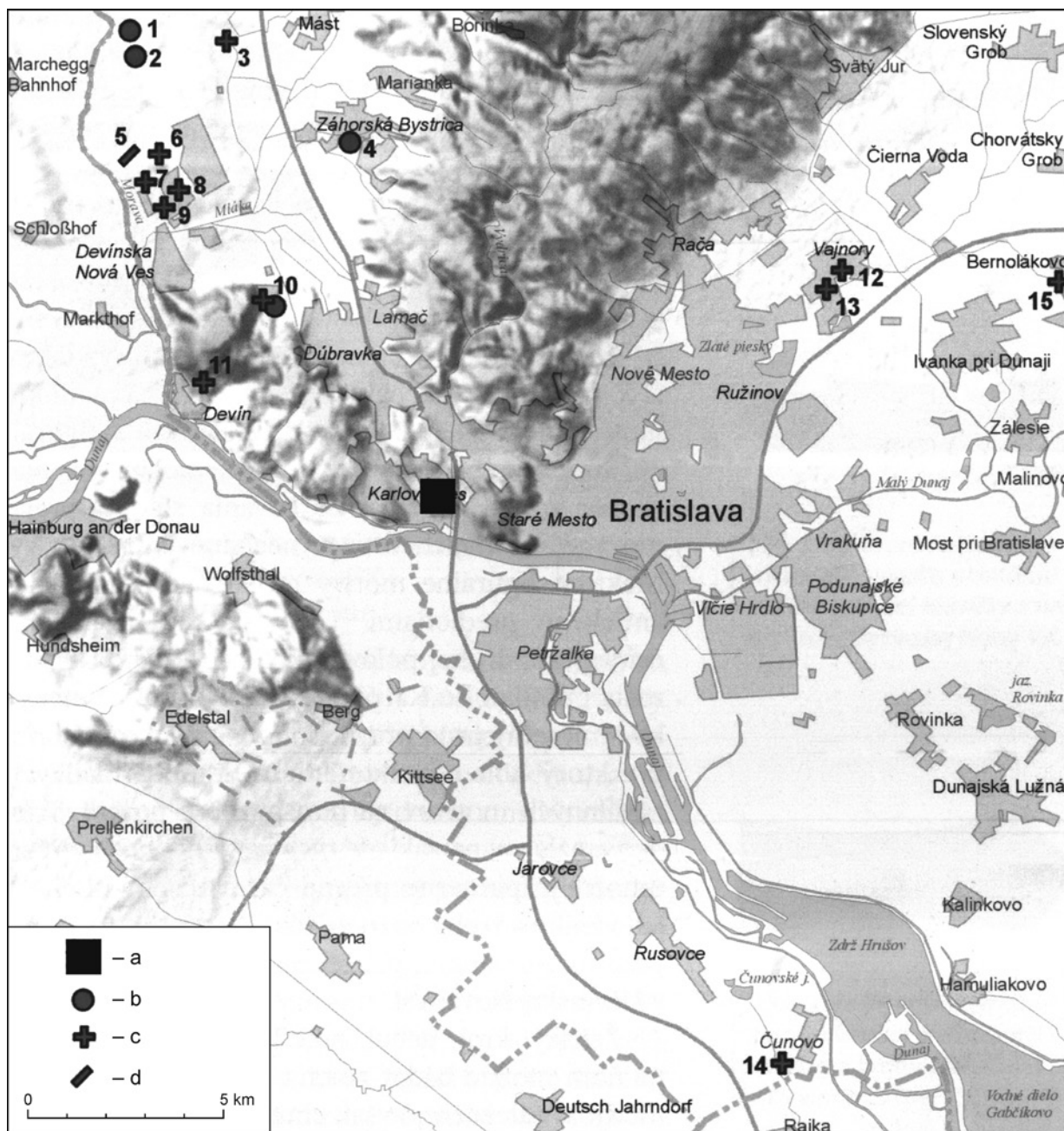
Nálezy sú uložené v SNM – Archeologickom múzeu, evidenčné číslo AP 60 246–251.

1. Hrnec esovite profilovaný, vajcovitého tvaru, s nevýraznou vydutinou v hornej štvrtine tela, s vyťahnutým

zaobleným ústím s náznakom hranenia, dno rovné, zhotovený v ruke, bez výzdoby. Zo stien nádoby výrazne vystupuje drobné ostrivo. Na vnútornej strane ústia sa nachádzajú drobné ryhy po formovacom nástroji. Rovné dno prechádza z tela bez odsadenia. Farba hnedá, horný okraj čierny.

Rozmery: v. 27,5 cm, pr. dna 15,4 cm, pr. ústia 21,8 cm, hr. dna 1,3 cm, hr. steny 0,8–1 cm (obr. 4: 1).

2. Črep okrajový, s vyťahnutým zaobleným ústím z nádoby zhotovenej v ruke. Farba svetlohnedá. Rozmery: v. 3,4 cm, š. 3,6 cm, hr. 1,1 cm (obr. 4: 2).
3. Črep okrajový, s vyťahnutým zaobleným ústím z nádoby zhotovenej v ruke. Farba svetlohnedá. Rozmery: v. 3,2 cm, š. 4,3 cm, hr. 1,2 cm (obr. 4: 3).
4. Črep z tela nádoby zdobený rytou viacnásobnou obvodovou vlnovkou, umiestnenou medzi dvom zväzkami obvodových rýh. Farba čierna. Rozmery: v. 7,5 cm, š. 6,3 cm, hr. 0,9 cm (obr. 4: 4).
5. Črep z tela nádoby zdobený ryhovaním. Farba svetlohnedá. Rozmery: v. 4,4 cm, š. 3,8 cm, hr. 0,8 cm (obr. 4: 5).
6. Črep z tela nádoby zdobený vertikálnym a zvislým ryhovaním. Farba svetlohnedá. Rozmery: v. 4,2 cm, š. 2,8 cm, hr. 0,9 cm (obr. 4: 6).
7. Črep z tela nádoby zdobený ryhovaním. Farba čierna. Rozmery: v. 3,4 cm, š. 4,8 cm, hr. 0,6 cm (obr. 4: 7).
8. Črep z tela nádoby zdobený zväzkom obvodových rýh. Farba hnedá. Rozmery: v. 2,8 cm, š. 2,2 cm, hr. 0,9 cm (obr. 4: 8).
9. Črep z tela nádoby zdobený zväzkom rytých vlnoviek. Farba sivá. Rozmery: v. 3,2 cm, š. 3,2 cm, hr. 0,8 cm (obr. 4: 9).

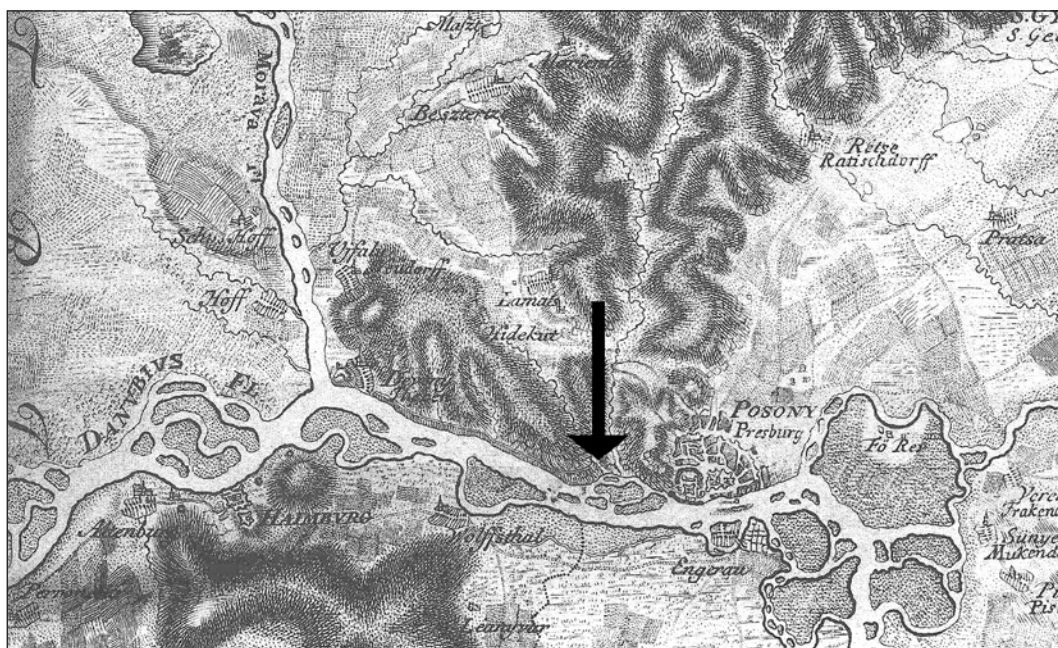

Obr. 5. Devínska brána s lokalitami zo 7.–8. stor. Legenda: a – Bratislava-Karlova Ves, objekt 1/92; b – sídlisko; c – hrob (pohrebisko); d – ojedinelý (hromadný) nález (podľa Turčan 2012).

VYHODNOTENIE

Vzhľadom na veľmi malý rozsah preskúmanej plochy (vlastne len jeden rez) a záchranný charakter výskumu, nemožno zaujať stanovisko k rozsahu osídlenia sledovaného areálu. Objekt 1/92 môže predstavovať izolovanú stavbu, rovnako ako súčasť rozsiahlejšej, archeologicky neodkrytej zástavby. Typovo ide o jamu menších rozmerov bez vyhrievacieho zariadenia, pôdorysne nepravidelného kruhového tvaru so

šikmými stenami a s rovným dnom (obr. 3; 4). Objekt zrejme plochou nepresiahol 2 m², čo ho zaraďuje medzi vyslovene malé objekty, patriace podľa triedenia B. Dostala do skupiny jám menších ako 4 m² (Dostál 1975, 87; 1985, 43). S týmto konštatovaním korešponduje aj hĺbka, podľa terénnych zistení nepresahujúca 50 cm. Takéto objekty boli využívané ako hospodárske stavby, skladovacie a zásobovacie jamy, prípadne ako tzv. chladničky. V Mužli-Čenkove sa v ich výplni zistili zvyšky obilnín (Šalkovský 1993, 59).

Obr. 6. Výsek z mapy Bratislavskej stolice S. Mikovíniho z roku 1735. Lokalita je označená šípkou (archív SNM – AM).

Väčšina keramických fragmentov patrí k nádobám zhotoveným z piesčitého materiálu s prísadou sludy a obtáčaných na kruhu, vypálených do svetlohnedej, hnedej, sivej až čiernej farby. Z chudobného obsahu výplne objektu pochádza len jedna rekonštruovateľná nádoba – hrniec súdkovitého tvaru s plochým dnom a mierne von vyťahnutým ústím. Stredná časť tela pôsobí takmer valcovite, s výraznejšou vydutinou v hornej časti (obr. 4: 1). Pôvod týchto jednoduchých tvarov bez výzdoby alebo len s riedko zdobených rytými líniami možno hľadať v najstaršej slovanskej keramike, typologicky aj chronologicky spracovanej G. Fusekom. Podľa triedenia uvedeného bádateľa patria do II. až III. fázy včasnოსlovanskej keramiky, vyrábanej od prelomu 6. a 7. stor. až do konca 7. stor. (Fusek 1994, 103–106). Porovnateľné profilované tvary poznáme z funerálnych lokalít, situovaných na západnom okraji Devínskej brány. Z nekropoly v Bratislave-Devínskej Novej Vsi ich publikoval J. Eisner (1952, 248–256, obr. 14: 10; 36: 1; 67: 3; 96: 8; 105: 5). Väčšinou sú bez ďalšieho sprievodného inventára, alebo len s nevýraznými nálezi. Iba z hrobu 305 pochádza aj bronzová pračka byzantskej proveniencie (Eisner 1952, 78, obr. 25: 7; 45: 13). Ich prítomnosť bola doložená hlavne v hrobových celkoch zo 7. stor. (Varsík 1992, 89, 90; Zábojník 2009, 47). Dve nádoby blízke karloveskému exempláru nachádzame aj na pohrebisku pri Bratislave-Záhorskej Bystrici, konkrétne v hroboch 89 a 198, avšak bez sprievodného datovacieho materiálu (Kraskovská 1972, 25, obr. 27: 5; 39; 40: 11). Hrniec v objekte 1/92 sa našiel na dne,

vďaka čomu možno jeho zánik datovať do 7. stor., max. do počiatku 8. stor. Medzi nálezi z rôznej úrovne výplne objektu sa nachádzajú ďalšie dva okrajové črepy so zaobleným, mierne vyťahnutým ústím (obr. 4: 2, 3), profiláciou v podstate totožné s okrajom predmetného hrnca. Možno ich zaradiť do toho istého horizontu triedenia G. Fuseka (1994, 106–108). Z črepov bolo šesť zdobených. Prevládali ryté viacnásobné obvodové línie (obr. 4: 4, 7, 8) a ryté zväzky vlnoviek (obr. 4: 4–6). V jednom prípade išlo pravdepodobne o krátke vertikálne záseky (obr. 4: 6), teda výzdobu typickú pre sledované obdobie. Črepy pochádzajú z vyššie položených vrstiev a mohli sa sem dostať postupným zanášaním jamy po strate jej funkčnosti.

Výskumom bol odkrytý prvý objekt s včasnოსlovanskou keramikou v centrálnej časti Devínskej brány. Vzhľadom na to, že Bratislava patrí k archeologicky najintenzívnejšie sledovaným urbánnym štruktúram, ide zrejme o objektívny stav. Osídlenie v 7.–8. stor. (obr. 5) je doložené až na severozápadnom okraji regiónu, od lokality 6,5 km vzdušnou čiarou vzdialeným sídliskom a súvekým pohrebiskom v Dúbravke (Hromada 1991; Hromada/Kolník 1991) a sídliskom v Devínskom Jazere (Kraskovská 1961; 1966), vzdialeným až 14 km. Pri charakteristike osídlenia treba spomenúť aj rozsiahle pohrebisko v Devínskej Novej Vsi (Eisner 1952). Oblasť však bola od Karlovej Vsi oddelená horstvom Devínskej Kobyly, a tiež v tej dobe sťaženým prechodom popri Dunaji. Na druhej strane, soliterný objekt zrejme hospodárskeho charakteru

bez preskúmania najbližšieho okolia neumožňuje vysloviť širšie závery ohľadom počiatkov slovanského osídlenia Karlovej Vsi a dnešnej Bratislavy vôbec. Osídlenie v sledovanom mikroregióne možno doložiť až pre pokročilé 9. stor. pohrebiskom pod dnešnou Botanickou záhradou (*Kraskovská 1955*) a ohniskom s hlinenou nádobou z polohy Kutity (*Píffl 1966*).

Situovanie predpokladanej včasnოსlovanskej osady na slnečné a úrodné svahy pri blízkej Karloveskej zátok, nadväzujúcej na tunajšiu kotlinu medzi svahmi Dlhých dielov, Rovnice a Starých Gruntov, azda poukazuje okrem snahy o čo najlep-

šie využitie miestneho prírodného prostredia pre potreby tunajšieho včasnოსlovanského spoločenstva (úrodná pôda, pasienky, lov a rybolov) aj o snahu kontrolovať jeden z dôležitých komunikačných ťahov, umožňujúcich pomerne pohodlne prekročiť pohorie Malých Karpát. Priamo dnešnou Karlovou Vsou prechádzala jedna z takýchto trás tzv. Líščím údolím k dnešným Poliankam a potom Lamačskou bránou na Záhorie. Podľa starých máp sa už v týchto miestach aj Dunaj delil na množstvo ramien s početnými ostrovmi, ktoré tak za vhodných podmienok azda umožňovali aj prechod na jeho pravý breh (obr. 6).

LITERATÚRA

- Dostál 1975* – B. Dostál: *Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec*. Spisy University J. E. Purkyně v Brně. Filosofická fakulta 208. Brno 1975.
- Dostál 1985* – B. Dostál: *Břeclav-Pohansko III. Časně slovanské osidelní*. Spisy University J. E. Purkyně v Brně. Filosofická fakulta 261. Brno 1985.
- Eisner 1952* – J. Eisner: *Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště*. Bratislava 1952.
- Farkaš/Zachar 1991* – Z. Farkaš/L. Zachar: Kultúrne vrstvy v Bratislave-Karlovej Vsi. *AVANS* 1989, 1991, 33.
- Farkaš/Lesák/Turčan 1993* – Z. Farkaš/B. Lesák/V. Turčan: Záchranné výskumy a prieskumy v Bratislave-Karlovej Vsi. *AVANS* 1992, 1993, 37, 38.
- Fusek 1994* – G. Fusek: *Slovensko vo včasnოსlovanskom období*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Studia 3. Nitra 1994.
- Hromada 1991* – J. Hromada: Včasnოსlovanské žiarové pohrebisko v Bratislave-Dúbravke. *Slovenská archeológia* 39, 1991, 277–286.
- Hromada/Kolník 1991* – J. Hromada/T. Kolník: Sídliškové objekty s keramikou pražského typu v Bratislave-Dúbravke. *Slovenská archeológia* 39, 1991, 257–276.
- Kraskovská 1955* – E. Kraskovská: Slovanské pohrebište v Bratislave-Karlovej Vsi. *Slovenská archeológia* 3, 1955, 235–243.
- Kraskovská 1961* – L. Kraskovská: Slovanské sídlisko pri Devínskome Jazere. *Slovenská archeológia* 9, 1961, 391–404.
- Kraskovská 1966* – L. Kraskovská: Slovanské sídlisko pri Devínskome Jazere (výskumy v rokoch 1960, 1962 a 1963). *Zborník SNM* 60. *História* 6, 1966, 73–94.
- Kraskovská 1972* – L. Kraskovská: *Slovansko-avarské pohrebisko pri Záhorskej Bystrici*. Fontes Archeologického Ústavu Slovenského Národného Múzea v Bratislave 1. Bratislava 1972.
- Píffl 1966* – A. Píffl: Nález slovanského ohnišťa v Bratislave-Kutitoch. In: *Bratislava. Ročenka Mestského múzea v Bratislave* 2. Bratislava 1966, 259–263.
- Pichlerová 1960* – M. Pichlerová: Neolitické osídlenie na území Veľkej Bratislavy. *Archeologické rozhledy* 12, 1960, 326–330.
- Pichlerová 1967* – M. Pichlerová: Praveké nálezy na území Veľkej Bratislavy. In: *Bratislava. Ročenka Mestského múzea v Bratislave* 3, 1967, 5–39.
- Šalkovský 1993* – P. Šalkovský: Sídliškové objekty a štruktúra vnútornej zástavby. In: M. Hanuliak/I. Kuzma/P. Šalkovský: *Mužla-Čenkov I. Osídlenie z 9.–12. storočia*. Materialia Archaeologica Slovaca 10. Nitra 1993, 41–69.
- Turčan 2012* – V. Turčan: Okolie Bratislavy vo veľkomoravskom období. In: J. Šedivý/T. Štefanovičová (zost.): *Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia*. Brezalauspurc na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 346, 347.
- Varsik 1992* – V. Varsik: Byzantinische Gürtelschnallen im mittleren und unteren Donauraum im 6. und 7. Jahrhundert. *Slovenská archeológia* 40, 1992, 77–108.
- Zábojník 2009* – J. Zábojník: *Slovensko a avarský kaganát*. Studia archaeologica et medievalia 9. Bratislava 2009.

Rukopis prijatý 8. 2. 2022

Translated by Stefanie Staffen

PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.
Štefana Králik 16
SK – 841 07 Bratislava
farkaszdeno@zoznam.sk

PhDr. Vladimír Turčan
SNM-Archeologické múzeum
Žižkova 12
P. O. BOX 13
SK – 810 06 Bratislava 16
vladimir.turcan@snm.sk

Settlement Feature with Early Slavic Ceramics in Bratislava-Karlova Ves

Zdeněk Farkaš – Vladimír Turčan

SUMMARY

During gas line laying in Bratislava-Karlova Ves, a cultural layer was intersected, containing sherds from the Eneolithic, the Late Bronze Age and structure 1/92 with bright red fillling from the Early Medieval Period. The southern and eastern parts of the structure were destroyed by gas maintenance works. The feature has an oval or circular floor plan with a basin-shaped walls and

a level bottom. Neither fireplace nor postholes could be located. The structure can be interpreted as household structure or grain pit.

The structure contained a vessel from the 7th–8th c., analogous to ones found in burial sites in Devínska Nová Ves and Záhorská Bystrica. This is the first finding of early Slavic ceramics in the central part of the Bratislava gate.

Fig. 1. Bratislava-Karlova Ves. Site location (source <https://zbgis.skgeodesy.sk/>).

Fig. 2. Bratislava-Karlova Ves. Na Riviere street during research (photo Z. Farkaš).

Fig. 3. Bratislava-Karlova Ves. Feature 1/92. View from the east (photo Z. Farkaš).

Fig. 4. Bratislava-Karlova Ves. Feature 1/92. 1–9 – ceramics (archive SNM – AM).

Fig. 5. Devín Gate with sites from the 7th–8th c. Legend: a – Bratislava-Karlova Ves, feature 1/92; b – settlement; c – grave (burial ground); d – accidental find/hoard (after *Turčan 2012*).

Fig. 6. Section from S. Mikovíni's map of Bratislava county from 1735. Researched site is marked with an arrow (archive SNM – AM).

